

hoort om door „testing and sampling” na te gaan of de omvang en doelmatigheid van de interne controle voldoende is.

Wanneer men kennis neemt van de „hearings”, die aan het samenstellen van het rapport zijn voorafgegaan, dan blijkt, dat het onderzoek er op gericht was om na te gaan, wat de groote accountantskantoren in de praktijk precies doen. Er is niet naar een goeden theoretischen grondslag gezocht. Hoe is de praktijk, is er gevraagd, en daarna is gezocht naar een vastlegging van zoodanige voorschriften, dat de ongerustheid in eigen kring en in zakenkringen ontstaan door de ontdekte fraude, eenigszins kan worden weggenomen. In het rapport wordt verklaard, dat het accountantsonderzoek wel herhaaldelijk fraudes aan den dag brengt, maar dat om de mogelijkheid van fraude geheel te voorkomen de accountant alle transacties in detail zou moeten controleren en dat daardoor zoo hoge kosten zouden ontstaan voor de groote meerderheid der bedrijven, dat zij de voordeelen of de veiligheid, daardoor ontstaan, ver zouden overtreffen.

Wij kunnen hier de verhoudingen in Amerika niet beoordeelen, maar moeten in tegenstelling met het bovenstaande toch constateeren, dat het in Nederland wel mogelijk gebleken is om volledige controle toe te passen, zonder tot ondragelijke lasten voor de ondernemingen te komen. Zulk een volledige controle kan zeer ingenieus toegepaste fraude misschien ook niet onmiddellijk ontdekken, maar de fraudeur wordt er toch zoodanig door in een hoek gedreven, dat ontsnappen hem niet meer mogelijk zal zijn.

Overigens is ook de Nederlandsche controleleer hier over eens, dat het ontdekken van fraude niet het primaire doel van de controle door den onafhankelijken accountant is, en dat de interne organisatie zoo moet zijn, dat die allereerst op onregelmatigheden stuit.

De standaardverklaring mag volgens de uiteenzettingen in het rapport niet met zoodanige voorbehouden worden afgegeven, dat zij eigenlijk negatief zou worden. Ook wanneer de omvang van de controle niet zoo ruim is geweest, als de accountant eigenlijk zou noodig achten, mag de verklaring niet afgegeven worden. De accountant moet zich dan, als dat nuttig kan zijn, bepalen tot het vermelden van de redenen, waarom hij de verklaring niet kan atgeven.

Er zijn natuurlijk tal van gevallen denkbaar, waarin de verklaring niet past. Stel dat er geen of een onvoldoende interne controle is aangetroffen, en dat daarom de accountant wel een volledige controle heeft toegepast. Hij zal dan een verklaring moeten opstellen, overeenkomende met hetgeen hij heeft geconstateerd en gedaan.

Men ziet, dat de eerste alinea van de verklaring sluit met de woorden: „by methods and to the extent we deemed appropriate.”

In de eerste plaats merkt het rapport op, dat die „methods and the extent” moeten overeenkomen met datgene wat in de brochure van het American Institute, „Examination of Financial Statements”, is uiteengezet. Wil de accountant duidelijkheidshalve zijn methode enz. in zijn verklaring toelichten, dan is hij daarin vrij. Wanneer hij daarmede echter bedoelt een voorbehoud te maken, dan moet dat uitdrukkelijk worden vermeld. En als dat voorbehoud zoo belangrijk is, dat het de verklaring te niet doet, moet hij die in het geheel niet afgeven. Voorbehouden behooren volgens het rapport in een afzonderlijke paragraaf aan de verklaring toegevoegd te worden, en in de paragraaf, waarin de opinie van den accountant wordt medegedeeld, moet nog eens uitdrukkelijk daarnaar worden verwezen. Ook deze bepaling doet levendig denken aan een overeenkomstige in ons Reglement van Arbeid.

Ik meen, dat bovenstaande uiteenzetting eenigszins een

beeld geeft van de uitbreiding, die de Amerikaansche public accountants aan hun controlewerkzaamheden willen geven. Ongetwijfeld zullen veel moeilijkheden te overwinnen zijn, voordat de regels, die van nu af voor de controle van voorraden en debiteuren gelden, volledig kunnen worden toegepast. Er is echter geen overgangstermijn gesteld, en elke verklaring na het aannemen van het rapport in de algemeene vergadering van de leden van het Institute, (dus na 1 October 1939) afgegeven, wordt geacht te voldoen aan deze voorschriften.

Alvorens dit artikel te beëindigen, moge ik nog verwijzen naar een andere meeningsuiting in het Decemnummer van het *Journal of Accountancy*, getiteld: „The auditor's opinion on the basis of a restricted examination. Het artikel beslaat slechts 2 bladzijden van het boekje. Ik zou het gaarne hieronder opnemen, maar dan zou ik toch teveel plaatsruimte in beslag nemen. Misschien kan de redactie een volgend maal het artikel in „Uit het Buitenland” overnemen. G. H.

ACCOUNTANTSCONTROLE IN HET EFFECTENBEDRIJF *)

Het Bestuur van de Vereeniging voor den Effectenhandel heeft voorstellen ingediend tot de instelling van een accountants-onderzoek bij de leden der Vereeniging, teneinde den cliënten waarborgen te geven voor de nakoming van de geldelijke verplichtingen der leden en tegen onregelmatigheden in het beheer der aan de leden toevertrouwde waarden en gelden. Ik zie mij verplicht, tegen deze voorstellen een waarschuwend woord te schrijven.

De aanleiding tot de indiening der bedoelde voorstellen is, zoals uit de eerste circulaire van het bestuur (van 2 December 1939) blijkt, te vinden in de „omstandigheden, waaronder leden van een commanditaire bankvereniging..... de betalingen hadden gestaakt” en in de omstandigheid, dat „zich in een betrekkelijk kort tijdsbestek enige gevallen voor(deden), waarbij particulieren schade ondervonden door wangedrag en misbruik van vrouwen van hen, wien zij hun financiële belangen hadden toevertrouwd.” Ik wil in het midden laten, of deze omstandigheden een goede grond vormen voor de door het bestuur voorgestelde maatregelen; ik bepaal mij tot een onderzoek naar de betekenis van de waarborgen, welke deze maatregelen moeten scheppen, en naar de mogelijkheid om met de voorgestelde accountants-controle het doel te bereiken, dat het bestuur voor ogen staat en dat het zelf omschrijft als de tijdige ontdekking van eventuele misstanden.

Het aanbevolen middel is de instelling van een onderzoek door een vanwege de Vereeniging aangewezen accountant — later wellicht door een accountant in vaste dienst van de Vereeniging — of de afgifte van een verklaring van een accountant, door het lid der Vereeniging zelf met de controle in zijn bedrijf belast. Beide functionarissen zullen het resultaat van hun controle moeten mededelen aan het bestuur der Vereeniging; de door hen te beantwoorden vragen zijn (circulaire van 13 December 1939): „of er naar het oordeel van den accountant reden is om te betwijfelen, dat de belangen van de crediteuren van het betrokken lid veilig zijn” en „of de aan het betrokken lid uit verschillende hoofde toevertrouwde waarden behoorlijk worden beheerd”. Beantwoordt de accountant de eerste vraag ontkennend en de tweede vraag bevestigend, dan is het bestuur bevredigd en acht het de waarborgen geschapen, welke het nastreeft.

Nemen wij voorlopig aan, dat de accountants-controle een betrouwbare grondslag voor de gezochte waarborgen kan

*) Deze beschouwingen werden ook gepubliceerd in het *Algemeen Handelsblad* van 26 en 27 Januari 1940; zie intussen de mededeling aan het slot van dit artikel.

verschaffen, dan rijst toch bedenking tegen de wijze, waarop de voorstellers de controle aan hun doel willen dienstbaar maken.

Reeds dadelijk valt het op, dat de gestelde vragen ondoeltreffend zijn en geenszins passen op de aard van de controle, welke de accountant uitoefent.

Gevraagd wordt, of de accountant reden heeft om te betwijfelen, dat de belangen van de crediteuren veilig zijn. Hier wordt dus niet aan den accountant gevraagd een certificaat met betrekking tot de juistheid van stellige feiten en getallen, zoals men gewoon is van den accountant te vragen, maar men vraagt van hem een oordeel van onbegrensde inhoud, dat door de doelstelling mede wordt betrokken op verhoudingen en omstandigheden, welke liggen buiten het gebied van het accountants-onderzoek.

Bedenkt men, dat het merendeel der commissie-huizen persoonlijke firma's zijn, dan begrijpt men, dat b.v. de persoonlijke gedragingen en het persoonlijke vermogen der eigenaren dikwijls beslissende factoren zijn voor het oordeel, dat wordt gevraagd. De formulering van de eerste vraag maakt ze bovendien volstrekt ondoeltreffend: hoe minder de accountant in het bedrijf heeft onderzocht, hoe gereder hij kan verklaren, dat er „geen reden is om te betwijfelen, dat de belangen van de betrokken crediteuren veilig zijn.”

Ook de tweede vraag omvat in haar verre strekking elementen in het beheer, welke niet passen in het kader van de accountants-verklaring. Wat is een „behoorlijk” beheer? De accountant kan verklaren — alweer voorlopig verondersteld, dat zijn onderzoek de zekerheid verschaft, welke zo'n verklaring rechtvaardigt — dat de gedeponeerde waarden aanwezig zijn, dat zij in het bedrijf worden aangewend overeenkomstig haar bestemming enz., maar hij kan niet op grond van zijn onderzoek een verklaring afgeven, welke weder een oordeel zou uitspreken van onbegrensde inhoud omtrent het beheer. Om een enkel voorbeeld te noemen, het ligt buiten de functie van den accountant te oordelen over het „beheer” van het effectenbezit van den cliënt, die aan den commissienair de keuze van de belegging der beschikbare gelden heeft overgelaten, en toch weet ieder, die het bedrijf van den commissienair in zijn onderscheiden schakeringen kent, dat deze factor in het beheer der toevertrouwde waarden menigmaal tot „onbehoorlijkheden” heeft geleid.

De ontworpen verklaring voldoet dus niet aan de technische eisen, welke daaraan in het verband van de doelstelling van het bestuur moeten worden gesteld en wanneer overhoopt de voorstellen van het bestuur door de ledenvergadering in beginsel mochten worden aangenomen, dan zou stellig de inhoud der door de accountants af te geven verklaring grondig en vakkundig moeten worden herzien. Zoals trouwens ook andere technische details herziening zouden behoeven.

Mijn bedenkingen bepalen zich evenwel niet tot inhoud en vorm van de verklaring, waarin het resultaat van het onderzoek aan het bestuur zal worden medegedeeld, noch tot technische details; zij betreffen vooral de waarde van het onderzoek zelf.

Om het maar dadelijk duidelijk te zeggen: het door het bestuur gewenste accountants-onderzoek kan niet de waarborgen scheppen, welke het bestuur daarvan verwacht. Er is geen accountant, die met de hand op het hart als vakman kan verklaren, dat zijn controle in het commissienairs-bedrijf waarborgen verschaft tegen „wangedrag en misbruik van vertrouwen” en „ernstige vergrijpen”. Ik spreek niet van „zekerheid”; in de wedstrijd met den fraudeur en den dief is ook de meest bekwame accountant met de meest zorgvuldige con-

trole doorgaans een slag achter. Maar het verband tussen in- en uitgang van waarden, dat in den regel in bedrijven van andere aard een hechte grondslag vormt voor de controle van den vakkundigen accountant, wordt hier gemist. Geen accountant is in staat om in dit bedrijf het binnenkomen van de waarden vast te stellen, indien de eigenaar of de eigenaren van het bedrijf dat binnenkomen verheimelijken, door het niet in de boekhouding te vermelden. Het zoeven bedoelde verband maakt het in industriële bedrijven en handelszaken en in het merendeel van de financieringsbedrijven mogelijk, dat de accountant binnen een redelijke termijn onregelmatigheden ontdekt en dus voortgezette vergrijpen constateert. De doorgaans geheel op zich zelf staande deponeeringen van waarden en gelden in het commissienairsbedrijf maakt het daarentegen mogelijk, zelfs op de zeer lange duur „ernstige vergrijpen” voor den accountant verborgen te houden. Bedenkt men daarbij, dat in het merendeel der commissiehuizen het persoonlijke verkeer tussen den eigenaar of de eigenaren van het bedrijf en den cliënt regel is en dat ook in bedrijven waar miljoenen omgaan het aantal personen klein is en dus de interne controle, welke in de organisatie van de banken en de bedrijven der commissienairsbankiers nog een aantal hulpmiddelen van controle verschaft, geheel ontbreekt, dan beseft hij, die het commissienairsbedrijf in Amsterdam kent, dat het bestuur ten onrechte in de accountantscontrole de oplossing van het vraagstuk heeft gezocht.

Maar, zo zal men opmerken, het bestuur heeft ook niet verklaard, dat de controle zekerheid kan verschaffen, dat misbruiken niet meer zullen kunnen voorkomen. Inderdaad, het bestuur heeft zelfs met zoveel woorden het tegendeel gezegd: „het instellen van een controle-systeem mag dus nimmer een misplaatsten indruk van volledige veiligheid opwekken”; het bestuur hecht waarde aan controle om haar preventieve werking. Ik veroorloof mij te dezen aanzien twee opmerkingen.

In de eerste plaats mag niet worden vergeten, dat de aanleiding tot de indiening der voorstellen ligt in het voorgekomen wangedrag en misbruik van vertrouwen, in onregelmatigheden. Daartegen moet dan toch een redelijke waarborg in de accountants-controle kunnen worden gevonden. En die redelijke waarborg ontbreekt. Tegen onregelmatigheden als hier bedoeld is geen kruid gewassen en kan ook de accountants-controle niet de minste zekerheid verschaffen. Zeker, de accountants-controle kan in die bedrijven, waar het nog niet tot onregelmatigheden is gekomen maar waar, door welke omstandigheden ook, het gevaar daarvan dreigt, preventief en opvoedend werken. Voor een propaganda bij de leden tot het instellen van een eigen accountants-controle is dus alle grond, al moet men ook die preventieve werking niet overschatten, vooral voor die gevallen, waar de oorzaak van het gevaar niet in het bedrijf is te onderkennen. Maar het is heel wat anders of men binnenskamers werkt aan de gezondmaking van het bedrijf dan wel publiekelijk waarborgen in het vooruitzicht stelt, welke bij cliënten het vertrouwen in de verzekerdheid hunner belangen moet vestigen of herstellen.

En hiermede kom ik ook tot mijn tweede opmerking. Nu de accountantscontrole de gezochte waarborgen niet kan verschaffen, leidt de aanvaarding van de voorstellen van het bestuur tot een schijn van zekerheid, die veel gevaarlijker is dan de bestaande toestand. Het bestuur moge dit goed bedenken. Wordt zijn voorstel aangenomen, dan draagt het met de Vereeniging een grote verantwoordelijkheid. Wellicht acht het zich van elke verantwoordelijkheid ontslagen, nu deze immers op de accountants schijnt te zijn afgewenteld. Maar wanneer, zoals te verwachten is, onregelmatigheden en vergrij-

pen ook in de toekomst niet uitblijven, dan kan het niet anders, of voor de daaruit ontstane schaden zal t.z.t. de morele, zo niet de juridische verantwoordelijkheid op de Vereeniging in haar onvoldoend blijkend controle-systeem terugvallen. Bovendien ontstaat er bij aanvaarding van de bestuursvoorstellen een verantwoordelijkheid der Vereeniging in andere richting; de controle zal de cliënten, die in de door het bestuur gesuggereerde waarborging van hun belangen zullen geven, ertoe brengen, de waarborgen, welke zij zich persoonlijk kunnen verschaffen — waarborgen, die juist met betrekking tot het zuivere commissonnairsbedrijf afdoende kunnen zijn — prijs te geven of te verwaarlozen. En ten slotte zal de schijnwaarborg van de accountantscontrole de positie van de schuldige leden versterken; ze wekt een ongerechtvaardigd groter vertrouwen en wiegt het instinctieve wantrouwen, dat deze personen bij verstandige lieden veelal wekken, in slaap. De schijnbare waarborg van de controle werkt op den duur de onregelmatigheden in de hand.

**
*

Men zal bij lezing van het voorgaande wellicht een zekere inconsequentie in mijn betoog menen op te merken, nu ik enerzijds aan de accountantscontrole alle betekenis als waarborg tegen onregelmatigheden ontzeg en anderzijds een propaganda voor de invoering van eigen accountantscontrole niet verwerp. Mist niet, zo zal men vragen, ook die controle alle waarde, ja, is het eigenlijk wel mogelijk, dat een serieus accountant zich onder de geschetste omstandigheden ooit met de controle in het commissonnairsbedrijf zal willen belasten?

De tegenstrijdigheid is slechts schijnbaar. De eigenaren van het commissiebedrijf, die voor zichzelf en te eigen nutte de accountantscontrole invoeren, vinden in die controle een nuttig instrument van controle op hun personeel en daarnevens een steun voor het eigen beleid; de opmerkingen, bedenkingen en adviezen van den bekwamen en conscientieuzen accountant kunnen slordigheid in administratie en beheer, ongeoorloofde methoden in het gebruik van waarden, voortzetting van niet of onvoldoende renderende bedrijven voorkomen. De omstandigheid, dat de accountant niet in staat is om door de eigenaren zelf gepleegde vergripen te ontdekken, vermindert in dit verband de waarde van de accountantscontrole niet, omdat de functie van den accountant in dit geval beperkt blijkt tot de interne kring van het bedrijf zelf.

En in dit verschil in de functie van de accountantscontrole in het ene en in het andere geval ligt ook het antwoord opgesloten op de vraag, of de accountant de functie van controleur in het commissonnairsbedrijf kan aanvaarden. Hij zal dit slechts kunnen doen, indien zijn verantwoordelijkheid beperkt blijft tot de kring van het bedrijf zelf en dus tot hen, wien hij duidelijk heeft gemaakt, dat zijn controle geen waarborgen scheidt tegen vergripen en onregelmatigheden van de bestuurders. Verantwoordelijkheid jegens derden kan de accountant echter in deze niet aanvaarden.

Uit het voorgaande volgt, dat de functie, welke het bestuur in zijn controle-systeem den openbaren accountant heeft toegedacht, door dezen niet kan worden vervuld. Die functie immers scheidt een publieke verantwoordelijkheid, want ze tracht vertrouwen te wekken in het maatschappelijk verkeer; en wel juist met betrekking tot die elementen in de controle, waarvan vaststaat, dat zij niet te verwezenlijken zijn.

**

Nog twee punten zijn in dit verband van belang.

Het schijnt, dat het bestuur geleid is door de gedachte, dat het van zijnentwege in te stellen accountants-onderzoek zou

zijn een balans-onderzoek en dus in hoofdzaak zou bestaan in een moment-opneming van de financiële positie van het bedrijf; de eerste van de twee door den accountant te beantwoorden vragen, de toelichting in de eerste circulaire en de bijgevoegde balansstaten getuigen van deze opvatting. Ook van den accountant, die door het commissie-huis zelf belast is met het afgeven van de verklaring, verwacht dus het bestuur, indien ik zijn zienswijze hier juist heb begrepen, dat deze met een balansonderzoek zal kunnen volstaan. Welnu, afgezien van de vraag, of in het algemeen een balansonderzoek enige waarde heeft, lijdt het geen twijfel, of een moment-opneming heeft voor het hier gestelde doel generlei betekenis.

Het is immers duidelijk, dat het gevaar voor het onopgemerkt blijven van vergripen en tekorten schuilt in het bestaan van schulden en verplichtingen in geld of in stukken, welke niet in de boeken zijn vermeld. Met een moment-opneming is deze lacune niet dan bij toeval te ontdekken; indien er ooit enige kans op ontdekking van die lacune als resultaat van de controle wil bestaan, zal die moeten worden geboren uit de gegevens en de aanwijzingen, welke in de loop van de tijd in de administratie zullen worden gevonden. Dat die aanwijzingen in de boekhouding gevonden zullen worden, staat geenszins vast; integendeel, bij voldoende waakzaamheid en handigheid van den delinquent zal deze veelal de gelegenheid hebben om dit gevaar te ontlopen. Maar, nog eens; wil er enige kans op ontdekking zijn, dan zal die moeten komen uit deze aanwijzingen; en dit betekent dus, dat het volstrekt noodzakelijk is, dat de boekhouding van het gehele jaar systematisch wordt gecontroleerd. Wil men dus accountantscontrole, dan mag men slechts denken aan de volledige regelmatige controle; al wat daaraan ontbreekt maakt de controle tot een technisch onvolkomen en ondeugdelijk apparaat.

*
*

Mijn tweede opmerking betreft de kosten. Het kan niet anders, of het bestuur heeft een onjuist denkbeeld van de aan de uitvoering zijner plannen verbonden kosten; anders had het stellig meer aandacht aan deze zijde van het vraagstuk gewijd. Het blijkt trouwens heel duidelijk uit de circulaire van 2 December, dat het bestuur zich niet bewust is geweest van de omvang van de taak, die het controle-apparaat — gevormd hetzij uit de openbare accountants, hetzij uit accountants in dienst van de Vereeniging — zal hebben te vervullen. In die circulaire wordt nog slechts gedacht aan de controle, rechtstreeks uitgeoefend vanwege de Vereeniging; het blijkt, dat het bestuur voor die controle met drie accountants meent te kunnen volstaan. Ook wanneer men aanneemt, dat deze accountants bijgestaan zullen worden door een aantal assistenten en ook wanneer men slechts voor ogen heeft een balanscontrole, bewijst deze schatting van de omvang van het onderzoekingswerk, dat het bestuur niet bekend is met wat voor een accountantsonderzoek van dezen aard nodig is.

Ik moge met het bestuur der Vereeniging van mening verschillen over de doeltreffendheid der gedane voorstellen, maar ik twijfel niet aan de ernstige bedoeling om tot de schepping van een reële waarborg te komen; welnu, als het onderzoek, ook het balansonderzoek, ook maar een schijn van waarborg wil geven, dan is voor het onderzoek bij de honderden leden der Vereeniging een staf nodig, die vele malen roter is dan hier wordt aangenomen, wil ieder lid binnen een redelijke termijn een beurt krijgen. Ik zwijg nu nog maar over de vele vragen, die in dit verband opkomen: de vraag naar de termijn, die tussen de onderzoekingen zal verlopen, de vraag omtrent de mogelijkheid van een controle van de banken, die lid zijn van de Vereeniging enz. — Het staat vast, dat het

bestuur de omvang van het werk in hoge mate heeft onderschat; en dat betekent, dat de Vereeniging voor heel hoge kosten zal komen te staan, wil de controle van harentwege niet openlijk tot een wassen neus worden.

Intussen verlegt de tweede circulaire het zwaartepunt naar de eigen accountantscontrole. Op zich zeir betekent dit — als tenminste de suggestie van het Bestuur voldoende gevolg heeft — een ontlasting van het budget der Vereeniging. Maar anderzijds legt nu de accountantscontrole een last op het commissonnairsbedrijf, welke dat bedrijf in het meerendeel der gevallen niet kan dragen. Men geve zich goed reken-schap van hetgeen nodig is, wil de accountant gerechtigd zijn om een verklaring af te geven ten dienste van het publieke verkeer, zoals het bestuur verlangt. Aangenomen, dat er accountants zullen zijn, die bereid zijn om zulk een verklaring af te geven, dan zullen deze toch gehouden zijn om het mogeloke te doen teneinde in hun controle de grondslagen voor die verklaring zo goed mogelijk te leggen.

Een balanscontrole of wat men daaronder gelieft te verstaan is niet mogelijk; een voortgezette systematische controle is volstrekt nodig. Welnu, deze controle zal uitermate kostbaar zijn. Zeirs voor de kleinste bedrijven zullen daarmee vele honderden guldens gemoeid zijn en bij de kleine bedrijven zal het reeds in de duizenden lopen. Wie iets weet van de winstmarge, welke normaliter in het gemiddelde commissonnairsbedrijf gemaakt wordt, die begrijpt, dat deze kosten voor het bedrijf economisch niet gerechtvaardigd zijn.

Ook niet, indien men in het oog vat de doelstelling van het bestuur? Neen, ook in verband daarmee zijn deze lasten economisch niet verantwoord. Want enerzijds eist het commissonnairsbedrijf als zodanig die controle niet en anderzijds kan de controle de waarborgen niet geven, welke door het bestuur beoogd worden.

Het is geen aangename taak, een ernstige poging tot gezondmaking van een belangrijke bedrijfstak te critiseren. Ik ben echter gezwicht voor de overtuiging, dat wat hier werd voorgesteld die gezondmaking niet zou brengen en zelfs grotere euvelen zou doen ontstaan. En ik vond bij het nemen van mijn besluit tot publicatie van mijn bedenkingen steun in de overweging enerzijds, dat bij de ontworpen regeling het algemeen belang betrokken is en anderzijds, dat het met het „wangedrag en misbruik van vertrouwen” in het commissonnairsbedrijf niet zo gesteld is, dat men van een maatschappelijk gevaar zou mogen spreken. Integendeel, de gevaren in het zuivere commissonnairsbedrijf zijn gering en het verkeer kan zich normaliter tegen die gevaren voldoende dekken.

Mochten, zoals uit de eerste circulaire van het bestuur der Vereeniging valt op te maken, de voorstellen van het bestuur mede zijn ingegeven door de vrees voor controle vanwege de overheid, dan wil ik nog zeggen, dat naar mijn oordeel voor ingrijpen van de overheid in dit geval geen goede grond bestaat. Mocht desniettemin de regering tot iets dergelijks besluiten, dan late men haar de verantwoordelijkheid voor een controle, die ook de overheid niet bij machte zal zijn doeltreffend te maken.

Bovenstaande beschouwingen waren vooral bestemd om te worden gelezen door de commissonnairs en hunne cliënten. Het vraagstuk raakt echter zo zeer de belangen en de beroepsopvattingen van den accountant, dat ik aan deze zijde van het vraagstuk in het volgende nummer nog eenige beschouwingen zal wijden.

Th. L. Jr.

EENIGE BESCHOUWINGEN OVER DE WETTEN VAN DE TOE- EN AFNEMENDE MEER- OPBRENGSTEN (I)

(Dit artikel kan geheel gevolgd worden door lezers die slechts bekend zijn met de elementaire algebra.)

In het M.A.B. van November 1938 komt een artikel voor van de hand van den heer *J. H. Roetink J.Hzn* welk artikel den titel draagt van „Enige critische opmerkingen aangaande de wet der afnemende meeropbrengsten”. De schrijver besluit zijn opmerkingen met den wensch, dat zij er toe mogen bijdragen om „meer eenheid en duidelijkheid in formulering en opvatting aangaande meeropbrengst en productiviteit, alsmede betreffende de in dezen geldende wetten, tot stand” te brengen.

Ik meen dat dit van zijn artikel niet kan worden verwacht en dat zijn beschouwingen er, integendeel, toe zullen bijdragen om de moeilijkheden en onklarheden, die deze materie voor de economen steeds heeft opgeleverd, nog te vergrooten. Bovendien heb ik een zeer ernstige bedenking tegen de wijze, waarop de Heer *Roetink* denkt de wiskunde op de economie te kunnen toepassen; een bedenking, die behalve ernstig ook van zeer principiëelen aard is.

Omdat ik nu liever niet in een gedetailleerde critiek van het bovengenoemde artikel wil vervallen, zal ik in het volgende een exposé van een stuk van de theorie geven, zooals dit naar mijn meening behoort te geschieden. Ik zal mij er dan verder toe bepalen om op twee punten mijn gedachten te vergelijken met het artikel van den Heer *Roetink* teneinde zodoende duidelijk te maken op welke gronden bovenstaand waardeeringsoordeel is gebaseerd.

Wij beginnen onze analyse met een eenvoudig geval. Veronderstellen wij, dat wij een product vervaardigen, waarvan het aantal eenheden wordt voorgesteld door de letter *P*. Wij verkrijgen dit product door de samenwerking van *n* kostenelementen of productiefactoren. Wij gaan er nu toe over om in dit samenstel van kostenelementen er één — waarvan het aantal eenheden wordt voorgesteld door de letter *K* — met een hoeveelheid ΔK *) te vermeerderen terwijl de overige onveranderd blijven. Wij nemen nu verder aan, dat de toevoeging van ΔK eenheden van den onderhavigen productiefactor een vermeerdering van het product met ΔP eenheden ten gevolge heeft.

Het is nu een belangrijke vraag of het product percentsgewijze meer of minder dan of evenveel is toegenomen als de productiefactor. In symbolen uitgedrukt dus of

$$\frac{\Delta P}{P} \times 100 \begin{matrix} > \\ < \end{matrix} \frac{\Delta K}{K} \times 100$$

of

$$\frac{\Delta P}{P} < \frac{\Delta K}{K}$$

Wij spreken nu van:

1. afnemende meeropbrengst wanneer	$\frac{\Delta P}{P} < \frac{\Delta K}{K}$
2. constante meeropbrengst wanneer	$\frac{\Delta P}{P} = \frac{\Delta K}{K}$
3. toenemende meeropbrengst wanneer	$\frac{\Delta P}{P} > \frac{\Delta K}{K}$

*) Spreek uit delta *K*. De Grieksche letter Δ is het teeken voor een eindige toename.